"अकालकौमुदीञ्चैव चक्रतुः सार्व्वकालिकीम्"॥
कौमुदस्य कार्त्तिकमासस्य इयं "तस्येदम्"। ४। ३। १२०। इति अण्। ततो ङीप्। यदुक्तम्।
"कुशब्देन मही ज्ञेया मुद हर्षे ततो द्वयम्।
धातुञ्चैर्नियमैश्चैव तेन सा कौमुदी स्मृता"॥)
कार्त्तिकोत्सवः। स तु कार्त्तिकीपूर्णिमायां कर्त्तव्यः इति त्रिकाण्डशेषः। कार्त्तिकीपूर्णिमा॥
आश्विनीपूर्णिमा। इति शब्दरत्नावली। (यथा,—
"आश्विने पौर्णमास्यान्तु चरेज्जागरणं निशि।
कौमुदी सा समाख्याता कार्य्या लोकविभूतये"॥
दीपोत्सवतिथिः। यथा, रघुप्रभृतिटीकाकृन्मल्लिनाथधृतभविष्योत्तरवचनम्।
"कौ मोदन्ते जना यस्यां तेनासौ कौमुदी स्मृता"॥
कुमुदान्येव कौमुदी। सुदी वा सालुक इति भाषा॥)
कौमुदीचारः, पुं क्ली, (कौमुद्याः ज्योत्स्नायाः चारः प्राशस्त्यमत्र समये।) कोजागरपूर्णिमा। इति त्रिकाण्डशेषः॥
कौमुदीपतिः, पुं, (कौमुद्याः ज्योत्स्नायाः पतिः।) चन्द्रः। इति हेमचन्द्रः॥
कौमुदीवृक्षः, पुं, (कौमुद्याः इव प्रकाशिकायाः दीपशिखायाः वृक्ष इवाधारः।) दीपवृक्षः। इति हारावली॥ दीपगाछा पिलसुज इत्यादि भाषा॥
कौमोदकी, स्त्री, (कोः पृथिव्याः पालकत्वात् मोदकः। कुमोदको विष्णुः। तस्येयं इत्यण् ततो ङीप्।) विष्णुगदा। इत्यमरः। १। १। ३०॥ (यथा, भागवते। ८। ४। १९।
"श्रीवत्सं कौस्तुभं मालां गदां कौमोदकीं मम"॥)
कौमोदी, स्त्री, (कुं पृथ्वीं मोदयति नन्दयतीति। कुमोदः विष्णुः तस्येयं इति अण् ततो ङीप्।) विष्णुगदा। इति शब्दरत्नावली॥
कौरवः, पुं स्त्री, (कुरोरपत्यमिति अण्। कुरोरयं इति कच्छादित्वादण् वा। कुरुराजसन्ततिः। इति महाभारतम्॥ (यथा, महाभारते। १। द्रुपदशासने १३९। १६।
"तमुद्यतं रथेनैकमाशुकारिणमग्रहवे।
अनेकमिव सन्त्रासान्नेमिरे तत्र कौरवाः"॥
कुरुसम्बन्धिदेशः। यथा, मेघदूते। ५०।
"क्षेत्रं क्षत्रप्रधनपिशुनं कौरवं तद्भजेथाः"॥
स्त्रियां ङीप् कौरवी कुरुसम्बन्धिनीत्यर्थः। यथा, महाभारते। १। १३०१। १५।
"द्रुपदः कौरवान् दृष्ट्वा प्राधावत समन्ततः।
शरजालेन महता मोहयन् कौरवीं चमूम्"॥)
कौरव्यः, पुं, (कुरोरपत्यम्। "कुर्व्वादिभ्यो ण्यः"। ४। १। १५१। इति ण्यः।) कौरवः।
(यथा, महाभारते। ३। २३२। ५५।
"अनिशायां निशायाञ्च सन्ध्यायाञ्च क्षुत्पिपासयोः।
आराधयन्त्यः कौरव्यांस्तुल्या रात्रिरहश्च मे"॥
कौरव्याः ब्राह्मणाः कुरुसम्बन्धिनो ब्राह्मणा इत्यर्थः। क्षत्रिये तु। "कुर्व्वादिभ्यो ण्यः"। ४। १। १७२। इति ण्ये कृते तद्राजस्य बहुषु तेनैवास्त्रियामिति बहुले लुकि कुरव इति बोध्यम्॥

नागविशेषः। यथा, महाभारते। १। ३५। १३-१४।
"कौरव्यो धृतराष्ट्रश्च शङ्खपिण्डश्च वीर्य्यवान्।
विरजाश्च सुबाहुश्च शालिपिण्डश्च वीर्य्यवान्"॥)
कौर्प्यः, पुं, वृश्चिकराशिः। यथा, दीपिकायाम्।
"क्रियतावश्चिजित्तमकुलीरलेयपाथेयकुकौर्पाख्याः।
तौक्तिक आकोकेरो हृद्रोगस्वान्यभं चेत्यम्"॥)
कौलः, त्रि, (कुले सत्कुले भव इत्यण्।) सत्कुलोद्भवः। तत्पर्य्यायः। आन्वयिकः २। इति त्रिकाण्डशेषः॥ (कुले कुलाचारे रतः कुलं कुलतत्त्वं वेत्ति वा इत्यण्।) दिव्यवीरपशुभावत्रयान्तर्गतदिव्यभावरतः। स तु ब्रह्मज्ञानी। तद्यथा,—
"दिव्यभावरतः कौलः सर्व्वत्र समदर्शनः"॥
इति कुलार्णवतन्त्रम्॥
"पशोर्वक्त्राल्लब्धमन्त्रः पशुरेव न संशयः।
वीराल्लब्धमनुर्व्वीरः कौलाच्च ब्रह्मविद्भवेत्"॥ इति महानीलतन्त्रम्॥ (कुलमधिकृत्य कृतो ग्रन्थः। कुलाचारतत्त्वविधिप्रतिषेधोपदेशसाध्यसाधनव्यापारविशिष्टकुलोपनिषदादिग्रन्थविशेषः॥)
कौलकेयः, त्रि, (कुले सत्कुले भव इति ढक् कुक् च।) सत्कुलोद्भवः। (कुलटायाः अपत्यं इति ढक्। एषोदरात् ततः कच्च।) असतीपुत्रे, पुं। इति शब्दरत्नावली॥
कौलटिनेयः, पुं स्त्री, (कुलटाया अपत्यं। "कुलटायावा"। ४। १। १२७। इति। इनङ्। स्त्रीभ्यो ढक्।) असतीपुत्रः। तत्पर्य्यायः। कौलटेयः २। इत्यमरः॥ कौलटेरः ३। इति तट्टीकासारसुन्दरी। २। ६। २७॥ सती या भिक्षार्थं कुलानि गृहाणि अटति न तु जारार्थं सापि कुलटा तत्पुत्रोऽपि॥
कौलटेयः, पुं, स्त्री, (कुलटायाः असत्याः अपत्यं इति ढक्।) कौलटिनेयः। असतीसुतः। इत्यमरः। २। ६। २६॥ (कुलानि गृहाणि भिक्षार्थं अटति या सती सापि कुलटा। तस्या अपत्येऽपि इति कश्चित्॥ स्त्रियां ङीप् कौलटेयी॥)
कौलटेरः, पुं स्त्री, (कुलानि गृहाणि व्यभिचारार्थं अटति सा कुलटा। तस्याः असत्याः अपत्यम्। "क्षुद्राभ्यो वा"। ४। १। १३१। इति ढ्रक्।) असतीसुतः। इत्यमरः। २। ६। २६॥ कौलटिनेयः। इति सारसुन्दरी। (कुलानि गृहाणि भिक्षार्थमटति या सती सापि कुलटा तस्या अपत्येऽपि। इति कश्चित्। स्त्रियां ङीप् कौलटेरी॥)
कौलत्थीनं त्रि, (कुलत्थस्य कुलत्थाख्यकलायविशेषस्य भवनं क्षेत्रं वा इति। "धान्यानां भवने क्षेत्रे खञ्"। ५। २। १। इति। खञ्।) कुलत्थकलायोद्भवक्षेत्रम्। इत्यमरटीकायां भरतः॥
कौलवः, पुं, ववाद्येकादशान्तर्गतद्वितीयकरणम्। तत्र जातस्य फलं यथा,—
"वाग्मी विनीतो नितरां स्वतन्त्रः
प्रागल्भ्ययुक्तो मनुजो महौजाः।
सुसम्मतः स्याद्विदुषां कृतघ्न-
श्चेत् कौलवाख्यं करणं प्रसूतौ"॥
इति कोष्ठीप्रदीपः॥

कौलिकः, पुं, (कुलं सूत्रादिकं वयति वस्त्रत्वेनावरणादिकं आपादयतीति। ठक्।) तन्त्रवायः। इति शब्दमाला॥ (कु कुत्सितं जघन्याचारं लातीति। कुलः दुःशीलः ततः स्वार्थे ठक्।) पाषण्डः। इति त्रिकाण्डशेषः। (कुलादागतमिति ठक्।) कुलपरम्परायाते, त्रि॥ (यथा, पद्मतन्त्रे।
"वर्जयेत् कौलिकाचारं मित्रं प्राज्ञतरो नरः"॥
कुले कुलागमे कुलतन्त्रे शिवोक्तशास्त्रे इति यावत् सिद्धः इति ठक्। कुलतन्त्रज्ञः॥ कौलं कुलधर्म्मं प्रवर्त्तयति तत्त्वज्ञानं शिष्यपरम्परोपदेशेन विस्तारयति इति ठक्। कुलधर्म्मप्रवर्त्तकः शिवः॥ कुलं कुलाचारः प्रयोजनमस्य इति ठक्। ब्रह्मतत्त्वज्ञः। यथा, श्रुतौ। "शूद्रः कौलिकः"॥)
कौलीनं, क्ली, (कौ पृथिव्यां लीनम्। भूलीनपदार्थानामिव एतेषामप्रकाशतया तथात्वम्।) गुह्यम्। जघन्यम्। कुकर्म्म। (कुलीनस्य भावः। युवादित्वादण्।) कुलीनत्वम्। (यथा, रामायणे।
"सदृश्य इव मर्य्यादां कौलीनां नाभ्यवर्त्तत"॥)
पश्वहिपक्षिणां युद्धम्। इति मेदिनी॥ कौलेयकः। इति विश्वः॥ (ली भावे क्तः तस्य नत्वम्। लीनं लयः। कौ पृथिव्यां लीनं लयो यस्मात्। कुलीनं भूमिलयमर्हतीति अण् वा।) लोकवादः। इत्यमरः। ३। ३। ११६।
(यथा, रघौ। १४। ८४।
"कौलीनभीतेन गृहान्निरस्ता
न तेन वैदेहसुता मनस्तः"॥
निन्दा। यथा, तत्रैव। १४। ३६।
"कौलीनमात्माश्रयमाचचक्षे
तेभ्यः पुनश्चेदमुवाच वाक्यम्"॥)
कौलीरा, स्त्री, (कुलीरः कर्कटः तच्छृङ्गाकारोऽस्त्यस्या इत्यण्। ततष्टाप्।) कर्कटशृङ्गी। इति राजनिर्घण्टः॥ (कर्कटशृङ्गीशब्देऽस्या विवृतिर्ज्ञेया॥)
कौलेयः, त्रि, (कुले सत्कुले भवः इति बाहुलकात् ढक्।) कुलीनः। इति भरतो द्विरूपकोषश्च॥
कौलेयकः, पुं, (कुले भवः। "कुलकुक्षियोवाभ्यः श्यास्यलङ्कारेषु। ४। २। ९६। इति ढकञ्।) कुक्कुरः। इत्यमरः। २। १०। २१॥ (कुलस्यापत्यम्। "अपूर्व्वपदादन्यतरस्यां यड्ढकञौ"। ४। १। १४०। इति ढकञ्।) कुलीने त्रि। इति मेदिनी॥
कौल्माषीणं, त्रि, (कुल्माषाणां धान्यकुलत्थादीनां भवनं क्षेत्रं इति खञ्।) कुल्माषधान्योद्भवक्षेत्रम्। इत्यमरटीकायां रायमुकुटः॥
कौल्यः, त्रि, (कुले सत्कुले भवः बाहुलकात् ष्यञ्।) कुलीनः। इति भरतो द्विरूपकोषश्च॥
कौवलं, क्ली, (कुवलमेव इति। प्रज्ञादित्वात् स्वार्थे णः।) कुवलम्। कोलिफलम्। इति भरतो द्विरूपकोषश्च॥
कौवेरं, क्ली, (कुवेरो अधिष्ठात्री देवताऽस्य इत्यण्।) कुष्ठम्। कुड् इति भाषा। इति शब्दरत्नावली॥ (कुवेरस्य इदं इत्यण्।) कुवेरसम्बन्धिनि तत्कार्य्ये च त्रि। यथा, मार्कण्डेये। ८५। २।